

СУТНІСТЬ ТА МОТИВАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО РУХУ КАПІТАЛУ

Чентуков Ю.І., доктор економічних наук, доцент, заступник генерального директора з персоналу ПАТ «ММК ім.Ілліча»

Однією з необхідних умов ефективного функціонування ринкової економіки є мобільність факторів виробництва, їхня здатність переміщуватися з галузі до галузі. Різні фактори виробництва характеризуються різною ступеню мобільності – від нульової (земля, природні ресурси) до досить високої (капітал). Активна міграція капіталу між країнами стала найважливішою відмінною рисою сучасного світового господарства та міжнародних економічних відносин. А від так, визначення мотивації міжнародного руху капіталу є необхідним для розробки механізму регулювання міграційних процесів, що сприятиме розвитку національної економіки.

Еволюція теорій міжнародного переміщення факторів виробництва тісно пов'язана з розвитком теорії міжнародної торгівлі [2,5,7,9]. Представники *класичної школи* політичної економії (Дж. С. Міль, А. Сміт, Д. Рікардо) обґрунтували, що переміщення капіталу між країнами відбувається через різницю в нормі прибутку. В тих країнах, де капітал знаходиться в надлишку, норма прибутку має тенденцію до зниження. Ця різниця в нормах прибутку в різних країнах має бути настільки істотною, вважали класики, щоб покрити ще й ризик, якому іноземний інвестор піддається в іншій країні. А. Сміт, характеризуючи сутність вільних ринкових сил, писав, що вільне переміщення капіталу між країнами сприяє його загальному здешевленню. При цьому експорт капіталу призводить до подорожчання в країні-донорі, а імпорт – до здешевлення в країні-реципієнті. В результаті вільного переливання капіталу не існуватиме ані його надлишку, ані браку, оскільки рівень прибутку капіталу буде взаємопов'язаний з його вживаною кількістю. Д. Рікардо розглядав міжнародну інвестиційну діяльність як своєрідний канал, яким надлишок капіталу направляється до країн з його дефіцитом, через що проблема перевиробництва в одній країні не виникає. Механізмом, що приводить в дію рух міжнародного капіталу, виступає норма прибутку й відсотки, хитання яких у розрізі країн відображають ситуацію відносної забезпеченості їх капіталом.

Англійські економісти Дж. Гобсон та Дж. Кернс, беручи за основу концепцію Ж.Б. Сея про фактори виробництва, розглядали альтернативним для міжнародної торгівлі рух факторів виробництва, зокрема капіталу. Мова йшла про те, що за певних умов пересування виробничих факторів могло б замінити міжнародну торгівлю. Проте ці дослідники вважали, що участь факторів виробництва у системі світогосподарських зв'язків буде майже незначною, оскільки вони мають невелику мобільність у міжнародних економічних відносинах (на відміну від їхньої великої мобільності всередині країни).

Розвиток *неокласичної школи* пов'язаний з *теорією Хекшера-Оліна* в частині участі факторів виробництва в міжнародних економічних відносинах. На світовому ринку, який розвивається на основі конкурентного механізму, ціни на фактори виробництва мають тенденцію до вирівнювання. Вартість факторів виробництва в різних країнах є різною та залежить від дефіцитності або надміру фактора виробництва, його використання у виробництві товару. Обґрунтовувалося, що ціни факторів виробництва залежать від рідкості та достатку цих факторів у різних країнах. Країна має порівняльні переваги у виробництві того товару, який використовує найінтенсивніше достатній для цієї країни фактор. Відповідно, на фактори виробництва формуватиметься різний попит, в результаті, фактори виробництва переміщуватимуться до таких країн, де їх гранична продуктивність вища. Гранична продуктивність капіталу визначається, насамперед, відсотковою ставкою. На міжнародний рух капіталу впливає багато факторів: митні бар'єри, політична нестабільність, ризик інвестицій, прагнення інвесторів до географічної диверсифікації капіталовкладень тощо.

Критикуючи положення класиків про автоматичне урівноваження норм прибутку в різних країнах, С. Хаймер обґрунтував, що суб'єкт інвестиційної діяльності, який здійснює вивіз капіталу, прагне забезпечити собі домінуюче положення на ринку, тобто досягти ринкової влади (*теорія ринкової влади*). Розвиток фірми на національному ринку обов'язково досягне такого моменту, коли підвищення концентрації ринкової влади в межах однієї країни стає вже неможливим, тому фірма починає інвестувати свої прибутки в інші країни.

Здійснюючи закордонні інвестиції, інвестор зустрічається з тим, що порівняно з місцевими виробниками, він опиняється у менш вигідних умовах (відсутність достатнього досвіду й знання перебування в країні, додаткові транспортні витрати, великий ризик тощо). Тому для виходу на зарубіжні ринки інвестору необхідні додаткові монополістичні (притаманні лише даному інвестору) переваги, які дозволили б йому отримувати великі прибутки порівняно з місцевими фірмами-конкурентами. У результаті монополістичної конкуренції інвестор отримує вищий прибуток, тобто додаткову премію за інвестиційний ризик (*теорія монополістичних переваг, Е. Чемберлін*).

Згідно з *теорією життєвого циклу товару* (Р. Вернон) виробник, розширюючи свій експорт, продовжує період життя свого товару. Однак, організація виробництва товару за кордоном (для чого необхідно інвестувати свої прибутки в інші країни), часто виявляється менш витратною та ефективнішою, ніж використання традиційного експорту (зовнішньоторговельне регулювання, ефект масштабу тощо).

На оцінці внутрішньофірмових зв'язків ґрунтується *теорія інтерналізації* (Р. Коуз), відповідно до якої міжнародні компанії розглядаються як особлива модель ринку, всередині якого й здійснюються міжнародні організації, а насправді відбуваються внутрішньофірмові операції всередині великого господарського комплексу, характер діяльності якого дозволяє віднести його до транснаціональних структур. Трансакційні витрати здійснення внутрішньофірмових операцій виявляються меншими порівняно з витратами, пов'язаними з відносинами співпраці з іншими фірмами. Розширення внутрішньокорпоративного обміну призводить до інтерналізації ринків.

В умовах обміну результатами діяльності між структурними елементами інтегрованої системи, якою й є міжнародна компанія, витрати на трансакції принципово відрізняються від традиційного ринкового обміну в конкурентному середовищі. Вони є значно меншими, оскільки узгодженість і пряма координація трансграничних операцій виявляються менш витратними порівняно з діями, характерними суто ринковим структурам, та вимагають додаткових витрат, наприклад, охорона авторських прав, секретів виробництва (при передачі технологій) з урахуванням ризиків тощо. Інтернаціоналізуючи свої операції з метою зменшення трансакційних витрат, фірми здешевлюють результати своєї діяльності, посилюють конкурентні позиції на світових та національних ринках.

Розширення діяльності національної компанії, її інтернаціоналізація, як правило, сприяє активному проникненню на зовнішні ринки й інших великих компаній, що конкурують з нею. Це явище проаналізував Ніккербоккер, який на основі імперичних даних про ТНК виявив, що важливим фактором транснаціоналізації є конкурентна гонитва за лідером (*теорія олігополістичного захисту*).

Відповідно до *еклектичної парадигми* Дж. Даннінга для пояснення процесів транснаціоналізації та пов'язаного з ним іноземного інвестування були виділені фактори, які стимулюють компанії здійснювати іноземні інвестиції:

- переваги володіння (технологічний рівень, маркетинговий досвід, імідж, які має ТНК порівняно з місцевими компаніями);
- переваги дислокації (виробничі витрати в зарубіжній країні, тарифи, податки тощо, які дозволяють забезпечити ефективніше використання конкурентних переваг компанії на локальних ринках у зарубіжних країнах);
- переваги інтерналізації (пов'язані з можливістю отримання вищих результатів за рахунок контролю за власними перевагами за допомогою здійснення самостійної діяльності в певній країні).

Сукупність вищезазначених переваг впливає на розширення транснаціоналізації і, як наслідок, збільшення обсягів іноземного інвестування.

Сутність вивозу капіталу в тому, що за кордон переноситься не акт реалізації прибутків, що полягає в ціні експортованих товарів,

а сам процес його створення. Це визначає економічний інтерес країни, яка вивозить капітал, що, однак, співпадає з зацікавленістю приймаючої країни в залученні іноземного капіталу. Міграція капіталу може бути реалізована на макро- та мікрорівні. Макрорівень міграції капіталу охоплює міждержавний перелив капіталу. Статистично він відображається в платіжному балансі країни. Рух капіталу всередині міжнародних монополій по внутрішньокорпоративним каналам відображає мікрорівень.

Економічний ріст призводить до росту попиту на капітал, НТП вимагає також для своєї реалізації нових капіталовкладень. Перенос виробництва трудомісткої продукції до країн, що розвиваються, дозволяє знижувати витрати виробництва за рахунок дешевшої робочої сили. Вклад капіталу в добувні галузі за кордоном забезпечують постійні джерела сировини. Вклад капіталу в обробну промисловість розвинених країн дозволяє подолати митні бар'єри, які стоять на шляху розширення експорту. Брак капіталу в окремих секторах економіки, галузях, інфраструктурі в приймаючих країнах також викликає переміщення капітальних активів у світовому господарстві. Неможна не враховувати й екологічний фактор – перенесення шкідливих для навколишнього середовища виробництв до країн з ліберальнішим екологічним законодавством.

Спочатку вивіз капіталу був характерним для невеликої кількості промислово розвинених країн, що здійснювали експорт капіталу на периферію світового господарства. Розвиток світового господарства істотно розширив межі цього процесу: вивіз капіталу стає функцією будь-якої економіки, що успішно, динамічно розвивається. Керуючою силою, що активізує вивіз капіталу, є зростаючий взаємозв'язок та взаємозалежність національних економік. Інтернаціоналізація виробництва сприяє прискоренню міжнародного руху капіталів.

Економічна політика промислово розвинених країн, спрямована на залучення значних об'ємів капіталу для підтримання темпів економічного росту, розвитку передових галузей промисловості, підтримання рівня зайнятості, також сприяє вивозу капіталу, рівно як і економічна політика країн, які розвиваються та прагнуть за допомогою залучення іноземного капіталу забезпечити свій економічний розвиток. Через економічні норми, що робляться жорстокішими, міжнародні корпорації переводять виробництво з промислово розвинених країн у країни, що розвиваються. Важливу роль у процесах міграції капіталу грають міжнародні фінансові організації, що регулюють потік капіталів. Таким чином, можна виділити наступні причини міграції капіталу в світовій економіці. Насамперед, основною причиною слід назвати відносний надлишок капіталу в даній країні, його перенакопичення. На вивіз капіталу також впливає розбіжність попиту на капітал та його пропозиції в різних ланках світового господарства, наявність можливості монополізації місцевого ринку (що дає можливість отримання надприбутку), наявність у країнах, куди експортується капітал, дешевшої сировини та робочої сили. Позитивно на міграції капіталу також відбивається стабільне політичне становище і в цілому сприятливий інвестиційний клімат.

Найважливіша специфічна характеристика капіталу як фактора виробництва полягає в тому, що при його використанні велику роль грає фактор часу. Інвестуючи або надаючи в позику капітал, його власник відмовляється від *поточного* використання, щоб у майбутньому отримати великий прибуток. Відповідно, відсоток як прибуток на капітал є платою за те, що кредитор надає одержувачу позики можливість використовувати ресурси сьогодні, замість того, щоб чекати, поки будуть накопичені гроші для їхнього придбання у майбутньому. З цієї точки зору міжнародне кредитування та позику можна розглядати як особливий вид міжнародної торгівлі, яка отримала назву *міжчасова торгівля*. На відміну від звичайної міжнародної торгівлі, коли відбувається обмін товару на товар, при міжнародному переміщенні фінансових коштів відбувається свого роду обмін сьогоdnішнього товару на товар у майбутньому. Якщо країна надає капітал, то вона скорочує своє поточне споживання, але у майбутньому, після повернення капіталу та отримання відсотка за нього, вона зможе споживати більше. Країна, яка отримує за кордоном позику, навпаки, зможе сьогодні споживати більше, ніж виробляє, але в майбутньому їй доведеться повертати цю позику з відсотками і в результаті споживати менше, ніж вона вироблятиме. Іншими словами, країна-кредитор ніби продає поточне споживання, а країна, що одержує позику, купуючи його, продає майбутнє споживання. Експорт капіталу здійснюється у найрізноманітніших формах, що обумовлено певними принципами його функціонування.

Міжнародний рух капіталу є визначним етапом у функціонуванні світової економіки, розвитку форм та умов міжнародних господарських зв'язків усіх видів. За період з 1914 р. до кінця Другої світової війни прямі закордонні капіталовкладення збільшувалися на 1/3, потім вони подвоювалися кожне десятиліття, а потім кожні 6 – 7 років. За 1965 – 2000 роки ріст прямих інвестицій становив 4 рази.

Про масштаби та спрямованість трансформації в інвестиційній сфері за можна судити по показникам динаміки та структури світових потоків прямих інвестицій. Період 2001 – 2003 рр. характеризувався певним спадом у міжнародній інвестиційній активності, що пояснюється циклічністю в розвитку світового господарства. З 2004 року спостерігається ріст об'ємів прямих інвестицій. Незважаючи на погіршення фінансово-економічної ситуації в світі, у другій половині 2007 року по всім групам країн – з розвинутою економікою, з ринками, що розвиваються, та з перехідною економікою – спостерігається постійне зростання припливу прямих іноземних інвестицій, яке певною мірою відображає відносно високі темпи економічного зростання й динаміку чисельності корпорацій в багатьох країнах світу. Одна фінансово-економічна криза 2008-2009 років суттєво вплинула на скорочення обсягів іноземного інвестування в світі: в країнах, що розвиваються на чверть, з перехідною економікою на 43%, в розвинутих країнах в цілому на 44%. У 2010 році в світі спостерігалось поступове відновлення рівнів глобальних прямих іноземних інвестицій, які (за оцінками експертами ЮНКТАД) у 2011 році очікуються на рівні 1,3-1,5 трлн.дол. і майже 2 трлн.долл у 2012 році [12].

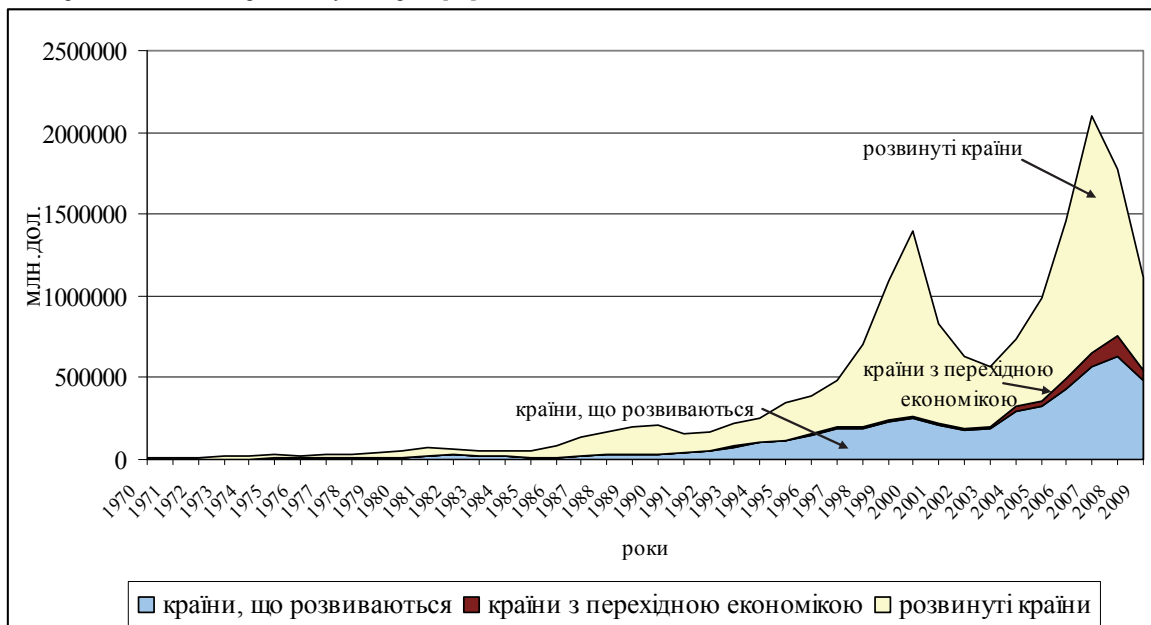

Рис. Динаміка прямих іноземних інвестицій, млрд.дол.

Збільшення в останні десятиріччя масштабів прямого зарубіжного інвестування пов'язано, насамперед, з виникненням та швидким розвитком міжнародних корпорацій – великих компаній, які здійснюють інвестиції та мають філії та дочірні компанії у багатьох країнах світу. Роль ТНК у міжнародній міграції капіталу дуже велика. Окрім того, що ТНК виступають основними експортерами та імпортерами на світовому ринку товарів та послуг, вони також стали основними клієнтами й на світовому фінансовому ринку та впливають на всі його сегменти – ринок позикового капіталу, фондовий ринок, валютний ринок тощо. ТНК виступають, з одного боку, як основні одержувачі позик, а, з іншого, – як кредитори світового господарства. Домінують в світовому господарстві ТНК з основної тріади держав – США, ЄС та Японія.

Процес інтернаціоналізації ринків капіталу, що активізувався на початку 70-х років ХХ століття, проявляється в об'ємах переміщення капіталу, який постійно збільшується, насамперед, між державами з ринковою економікою. Про це свідчить загальний ріст прямих та портфельних інвестицій, збільшення об'єму довгострокових та короткострокових кредитів, ріст масштабів операцій на ринці євровалют тощо. Зараз у структурі інвестицій збільшилася доля прямих інвестицій порівняно з портфельними. Якщо до Першої світової війни частка прямих інвестицій становила 10%, у міжвоєнний період – 25%, то зараз на їхню частку припадає близько 80%.

Експорт капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій в цілому по світовому господарстві зростає в 1,5 рази швидше, ніж експорт товарів та послуг: за 1990 - 2009 роки обсяг прямих іноземних інвестицій зріс в 5,4 рази (з 207,7 млрд.дол. до 1114,2 млрд.дол.), в той час як експорт товарів та послуг за цей же період в 3,7 рази (з 4310,6 млрд.дол. до 15533,6 млрд.дол.), що дозволяє стверджувати про посилення ролі міжнародної міграції капіталу у розвитку процесу глобалізації.

Зазнала змін і галузева структура вивозу капіталу. До другої половини 1950-х років капітал укладали переважно в добувні галузі, з другої половини 50-х – в обробку промисловість і торгівлю, з другої половини 60-х сферою застосування іноземного капіталу стали переважно найновіші технології та сфера послуг. У подальшому розвитку іноземного інвестування експерти ЮНКТАД наголошують, що структурні зрушення будуть посилюватися і пов'язані з поступовим подальшим зростанням обсягів інвестування до сфери послуг та галузей добувної промисловості і сільського господарства одночасно зі зменшенням інвестування до переробної промисловості.

З територіально-географічної точки зору, у процесах міграції капіталу домінують промислово розвинені країни. Відбувається активна міграція капіталу між власне промислово розвиненими країнами. Міграцію капіталу в межах промислово розвинених країн слід розглядати на декількох рівнях: між країнами «тріади» (США – ЄС – Японія); між окремими промислово розвиненими країнами; між одними й тими ж самими галузями промислово розвинених країн. Сучасні тенденції міжнародної міграції капіталу свідчать про більше посилення в цьому процесі ролі промислово-розвинених країн, що веде до формування кластеризованої світової економічної системи.

Характерною рисою останніх років є посилення ролі країн, що розвиваються, зокрема нових індустріальних країн першої й другої хвилі індустріалізації, в процесах трансграничної міграції капіталу й технологій. Частка цих країн у загальному обсязі світових прямих іноземних інвестицій має стійку тенденцію зростання і на початок 2010 року становила майже 43%. Особливе місце в цих процесах займають країни Східної та Південно-Східної Азії, на які припадає 63% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій до країн, що розвиваються. Частка країн з перехідною економікою в світових припливах інвестицій залишається досить низькою - всього 6,3% від загально світового обсягу припливу капіталу. Однак відмінною рисою зазначеної групи є найвищі темпи зростання потоків прямих іноземних інвестицій. З урахуванням наявності досить високого науково-технічного та ресурсного потенціалу в цій групі країн можна вважати, що й в подальшому буде активізуватись їх участь у процесах міжнародної міграції капіталу. Країни, що розвиваються, і з перехідною економікою (за думкою експертів ЮНКТАД) залишаються сприятливими об'єктами залучення прямих іноземних інвестицій.

Міграція капіталу має великий вплив (як позитивний, так і негативний) на економічний розвиток країни, що об'єктивно викликає необхідність розробки відповідної системи регулювання міграційних процесів. Регулювання міграції капіталу може здійснюватися за допомогою сукупності спеціальних правових, адміністративних, економічних та інституціональних методів. Можна виділити три рівня регулювання міграції капіталу: національний, міжнародний, наднаціональний. Однією з найважливіших тенденцій у процесі вивозу капіталу в післявоєнний період стало активне втручання держави з регулюючими, контролюючими, стимулюючими функціями в цей процес. Вплив промислово розвинених країн на міграцію капіталу здійснюється, наприклад, за допомогою стимулювання експорту-імпорту. Політика держави відносно переміщення капіталу у формі позички, портфельних інвестицій тощо будується на основі усунення всіх можливих обмежень в його русі. Щодо прямих іноземних інвестицій держава залишає за собою право приймати будь-які обмеження, направлені на захист національних інтересів у економіці.

Аналіз змін в національних режимах регулювання міграції капіталу, свідчить, що країни набагато активніше застосовують економічні заходи, спрямовані на лібералізацію або на зміцнення механізму функціонування національних ринків, на формування сприятливого інвестиційного клімату, ніж використовують адміністративні механізми, спрямовані на посилення контролю. Основна частина обмежень, що стосуються міграції капіталу, зосереджується в тих сферах національної економіки, які безпосередньо впливають на рівень національної безпеки країн. На початок 2010 року в світі до 5,9 тисяч зросла кількість міжнародних інвестиційних угод між країнами, у тому числі у 2009 році було укладено 211 нових угод, серед яких 82 – двосторонні інвестиційні договори, 109 договорів про запобігання подвійного оподаткування тощо. В першу половину 2010 року додатково було укладено 46 нових міжнародних інвестиційних угод [12].

Таблиця 9.1

Зміни в національних режимах регулювання прямих іноземних інвестицій, 1991-2009 роки

	1991	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість країн, що внесли зміни до інвестиційних режимів	35	63	70	92	91	58	54	50
Число змін в режимах регулювання	82	112	150	203	177	98	106	102
зокрема:								
більш сприятливі для ПІІ	80	106	147	162	142	74	83	71
менш сприятливі для ПІІ	2	6	3	41	35	24	23	31

На міжнародному рівні, який реалізується на основі дво- та багатосторонніх угод, регулювання інвестування забезпечується за рахунок визначення у відповідних угодах: визначення інвестицій та інвесторів; умов ввозу прямих іноземних інвестицій; заохочення інвестицій; загальні норми режиму; переказ платежів; вимоги до результатів господарської діяльності; позбавлення інвестора прав власності; вирішення суперечок; норми поведінки корпорацій. При визначенні питання про інвестиції та інвесторів указуються не тільки вже існуючі форми інвестицій, а й ті, що можуть виникнути після укладання угоди, фіксуються юридичні особи, які підпадають під категорію «національних суб'єктів» будь-якої з країн-учасниць угоди. Кількість міжнародних інвестиційних угод постійно збільшується.

На наднаціональному рівні основні положення регулювання інвестиційних питань реалізуються відповідними міжнародними організаціями, якими є Всесвітня торговельна організація, Міжнародний банк реконструкції й розвитку, Міжнародний валютний фонд тощо. Проблеми регулювання міжнародної інвестиційної діяльності приділялася велика увага протягом багатьох років діяльності ГАТТ – попередниці СОТ. Певні результати були досягнуті в ході переговорів Уругвайського раунду. Його підсумком було укладання наступних угод: Угода з інвестиційних заходів, пов'язаних з торгівлею, – ТРИМС (Trade Related Investment Measures – TRIMs), Генеральна угода з торгівлі послугами – ГАТС (Agreement on Trade in Services – GATS), Угода з питань прав інтелектуальної власності, пов'язаних з торгівлею – ТРИПС (Agreement in Trade – Related Aspects off Intellectual Property Rights – TRIPs). Основою названих угод є надання іноземним фірмам у сфері виробництва та послуг національного режиму, тобто тих самих умов діяльності, що й національних компаній.

Міжнародний банк реконструкції й розвитку (МБРР) та Міжнародний валютний фонд (МВФ) спільно прийняли єдиний документ «Керівні принципи про режим іноземних приватних інвестицій», у якому сформульовані правила допуску іноземного капіталу в країну;

стандарту режиму, що застосовується; порядок переказу капіталу та прибутків; умови експропріації й компенсації; принципи і механізми регулювання суперечок. Основна умова цих принципів – утвердження рівності режиму щодо інвесторів у аналогічних обставинах.

Багатостороннє агентство з інвестиційних гарантій (БАІГ) було створено на основі укладеної в межах Світового банку у 1985 році угоди. До функцій Агентства як філії Світового банку входить укладання договорів страхування та перестрахування щодо некомерційних ризиків, яким можуть бути піддані інвестиції країн-учасниць Конвенції. Крім того, Агентство може проводити додаткові асигнування з метою розширення діяльності з забезпечення припливу інвестицій до країн-учасниць Конвенції, що розвиваються. Взаємовідношення між багатьма країнами регулюються складними угодами на наднаціональному рівні в межах інтеграційних угруповань. Це забезпечить вільний рух капіталу, гармонізує економічну політику країн-учасниць, сприяє ефективній роботі відповідних наднаціональних інститутів.

РЕЗЮМЕ

В статті розглянуто теоретичні основи розвитку міжнародної міграції капіталу як фактору виробництва, проаналізовано основні тенденції динамічних змін в системі міжнародного руху капіталу

Ключові слова: міжнародна міграція капіталу, вивіз капіталу, інвестиції

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены теоретические основы развития международной миграции капитала как фактора производства, проанализированы основные тенденции динамических изменений в системе международного движения капитала

Ключевые слова: международная миграция капитала, вывоз капитала, инвестиции

SUMMARY

The article dwells on the theory of international migration of capital as a factor of production, the main trends of dynamic changes in the international movement of capital

Key words: international migration of capital, the export of capital, investment

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Звонова Е.А. Международное внешнее финансирование в современной экономике. – М.: ОАО «НПО «Экономика», 2002. – 324с.
2. Киреев А.П. Международная экономика. В 2-х частях. – ч. I Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. – М.: Международные отношения. - 1999. – 416с.
3. Луцишин З. О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. – К.: Видавничий центр “Друк”, 2002. – 320с.
4. Майер Джеральд М., Олесевич Даниїла. Міжнародне середовище бізнесу: конкуренція та регулювання у глобальній економіці. – К.: Либідь, 2002. – 703с.
5. Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Лук’яненко Д.Г., Губський Б.В., Мозговий О.М. та ін. / За ред. Д.Г. Лук’яненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
6. Мельник В.В., Козюк В.В. Міжнародна інвестиційна діяльність. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 249с.
7. Михайлов Д.М. Мировой финансовый рынок. Тенденции и инструменты. – М.: Экзамен, 2000. – 768с.
8. Мовсесян А.Г. Транснационализация в мировой экономике. – М.: Финансовая Академия при Правительстве РФ, 2001. – 316с.
9. Рут Ф.Р., Філіпенко А. Міжнародна торгівля та інвестиції: пер. з англ.- К.: Основи, 1998. – 743с.
10. Савельєв Є.В. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 504с.
11. Сазонець І.Л., Джусов О.А., Сазонець О.М. Міжнародна інвестиційна діяльність. – К.: ЦУЛ, 2003. – 156с.
12. World Investment Report (2010) Investing in a low-carbon economy. – New York and Geneva: United Nations Publication, 2010. – 184p.

УДК 322.1 (477)

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ’ЯЗКИ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ: ТОВАРНА ТА ГЕОГРАФІЧНА СТРУКТУРА

Шуба М.В., аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Важливим фактором розвитку регіону є його зовнішньоекономічна діяльність. Харківський регіон – один із провідних регіонів України. Від зростання кількісної та якісної сторін його зовнішньоекономічної діяльності залежить нарощування економічного потенціалу не тільки самого регіону, але й України в цілому.

Вагомий внесок у дослідження проблеми розвитку регіонів України здійснено у працях Ачкасова А.С., Бубенко П.Т., Голикова А.П., Давискиби Є.В., Данилишина Б.М., Долішнього М.І., Кизима М.О., Макогона Ю.В., Михасюка І.Р., Тищенко О.М., Чумаченко М.Г. і ін. Однак питанням розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів в цілому приділяється ще недостатньо уваги. Окремі аспекти цієї проблематики розглядаються в роботах Голикова А.П., Макогона Ю. В., Кизима М.О., Кушнарєва Є. П. і деяких інших авторів, проте багато питань ще потребують подальшого дослідження.

Метою даного дослідження є визначення провідних тенденцій в зовнішньоекономічній діяльності Харківського регіону та характеру змін, що в ній відбуваються.

Основним видом зовнішньоекономічної діяльності Харківського регіону в даний час є зовнішня торгівля.

Зовнішньоторговельний обіг Харківського регіону в 2010 р. склав 2,758 млрд. дол. США, в т.ч. експорт – 1,307 млрд. дол. США, імпорт – 1,451 млрд. дол. США [1].

Зовнішня торгівля Харківського регіону на протязі 2000 - 2010 років в цілому характеризувалась зростанням зовнішньоторговельного обігу, експортних поставок та імпортних надходжень. Але, внаслідок впливу світової фінансової та економічної кризи на економіку України, зовнішньоторговельний обіг Харківського регіону у 2009 року декілька зменшився. В 2010 році намітилась тенденція до його збільшення, що, враховуючи загальну активізацію економічної діяльності в країні, дає змогу передбачати її збереження на майбутні роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі Харківського регіону (млрд. дол. США)

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Зовнішньоторговельний обіг	0,76	0,90	0,94	1,34	2,24	2,29	2,52	3,06	3,81	2,46	2,75
Експорт регіону	0,31	0,42	0,39	0,52	0,72	0,72	0,80	1,02	1,44	1,17	1,30
Імпорт в регіон	0,45	0,47	0,55	0,81	1,52	1,57	1,72	2,04	2,37	1,29	1,45
Сальдо	-0,14	-0,05	-0,16	-0,29	-0,8	-0,85	-0,92	-1,02	-0,93	-0,12	-0,15

Таблиця складена автором за матеріалами: [1].